

Archeologienota Westerlo – Kempische Ardennen 1

Ruth Ferket en Natasja Reynolds

Bornem
2021

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Ruth Ferket en Natasja Reyns

All-Archeo bvba
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2021/12.807/143

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek.....	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	8
2.3.3	Werkwijze	11
2.4	Assessmentrapport	11
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	11
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	18
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	24
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	27
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	28
3	Samenvatting.....	29
4	Bibliografie	30
4.1	Publicaties	30
4.2	Websites	30
5	Bijlagen	31
5.1	Archeologische periodes	31

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2021H227

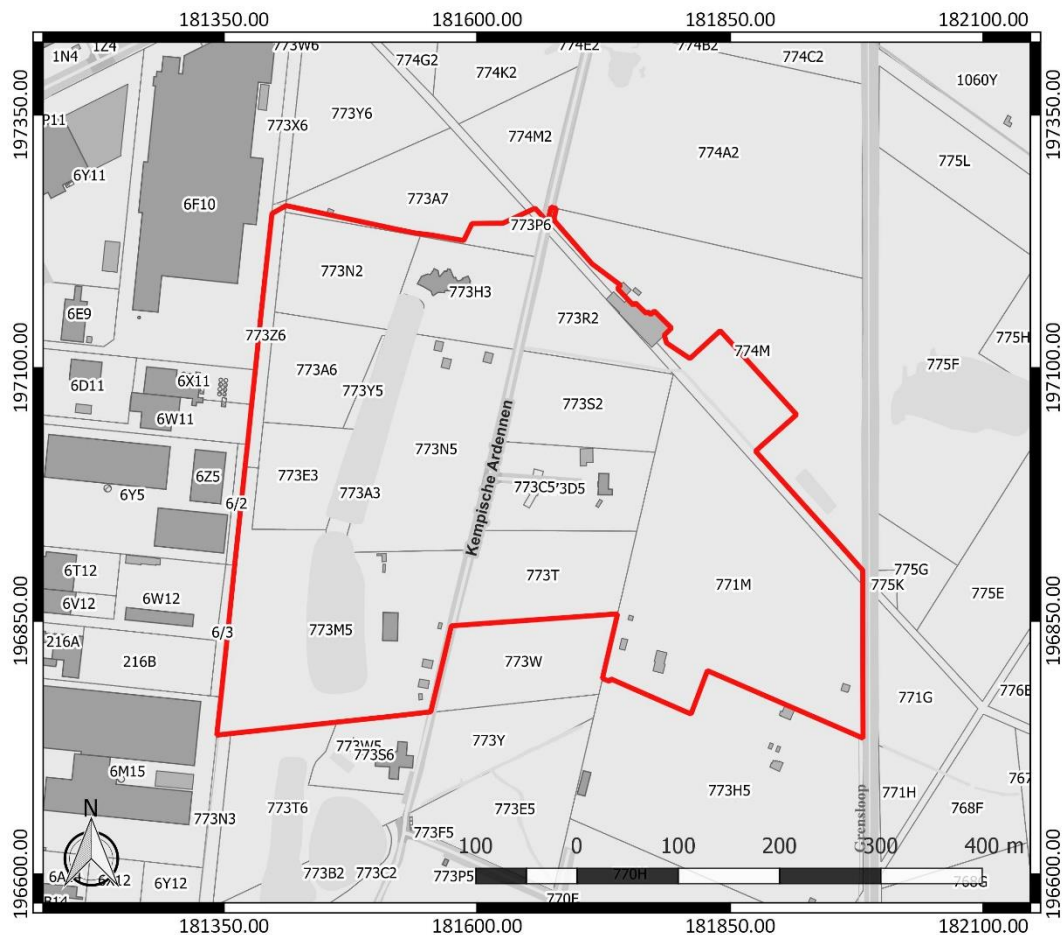
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Antwerpen, Westerlo, Westerlo, Kempische Ardennen 1, Goorheide

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 181338.54, 196733.06
- 181987.40, 197340.91

Kadastraal plan:

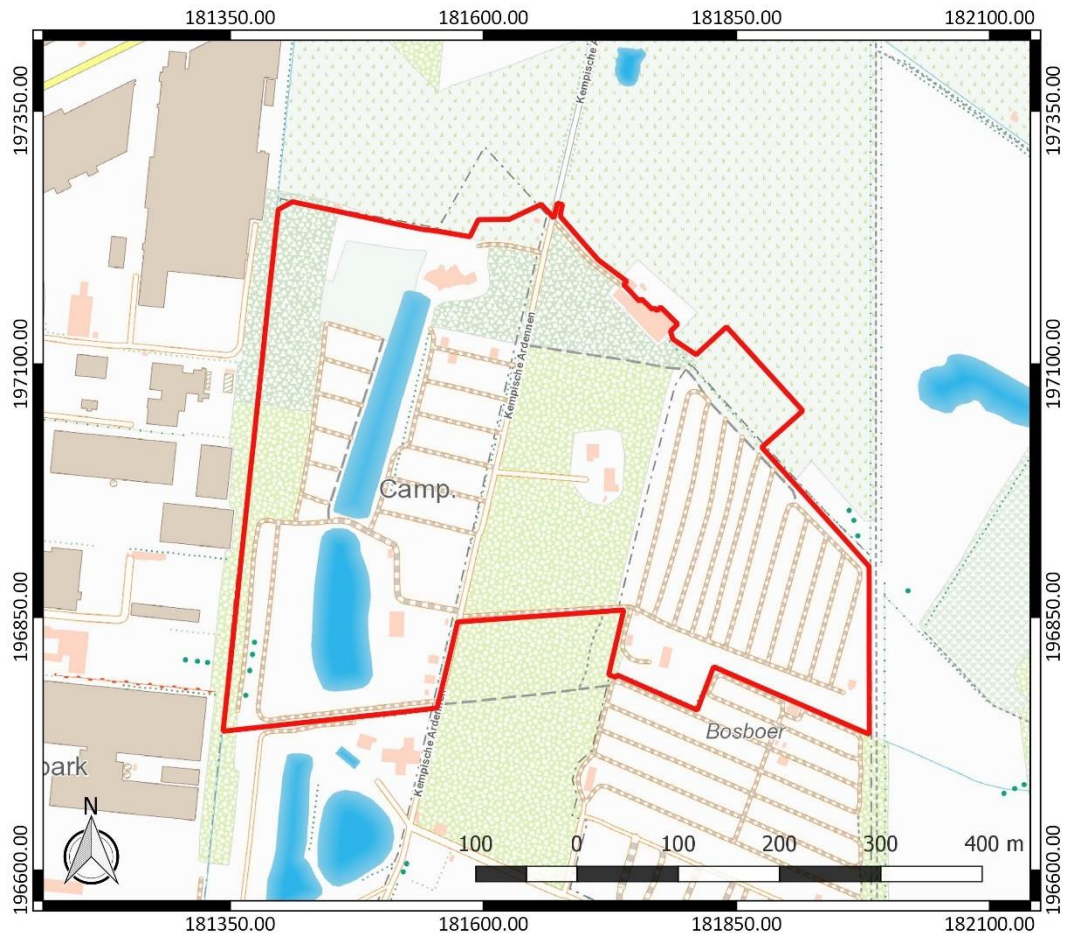

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Westerlo, Afdeling 1, sectie D, nummers 771M, 773A3, 773A6, 773A7 (partim), 773C5, 773D5, 773E3, 773H3, 773M5, 773N2, 773N5, 773P6, 773R2, 773S2, 773T, 773Y5, 773Z6 en 774M (partim), en openbaar domein

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 234.330 m²

Topografische kaart:

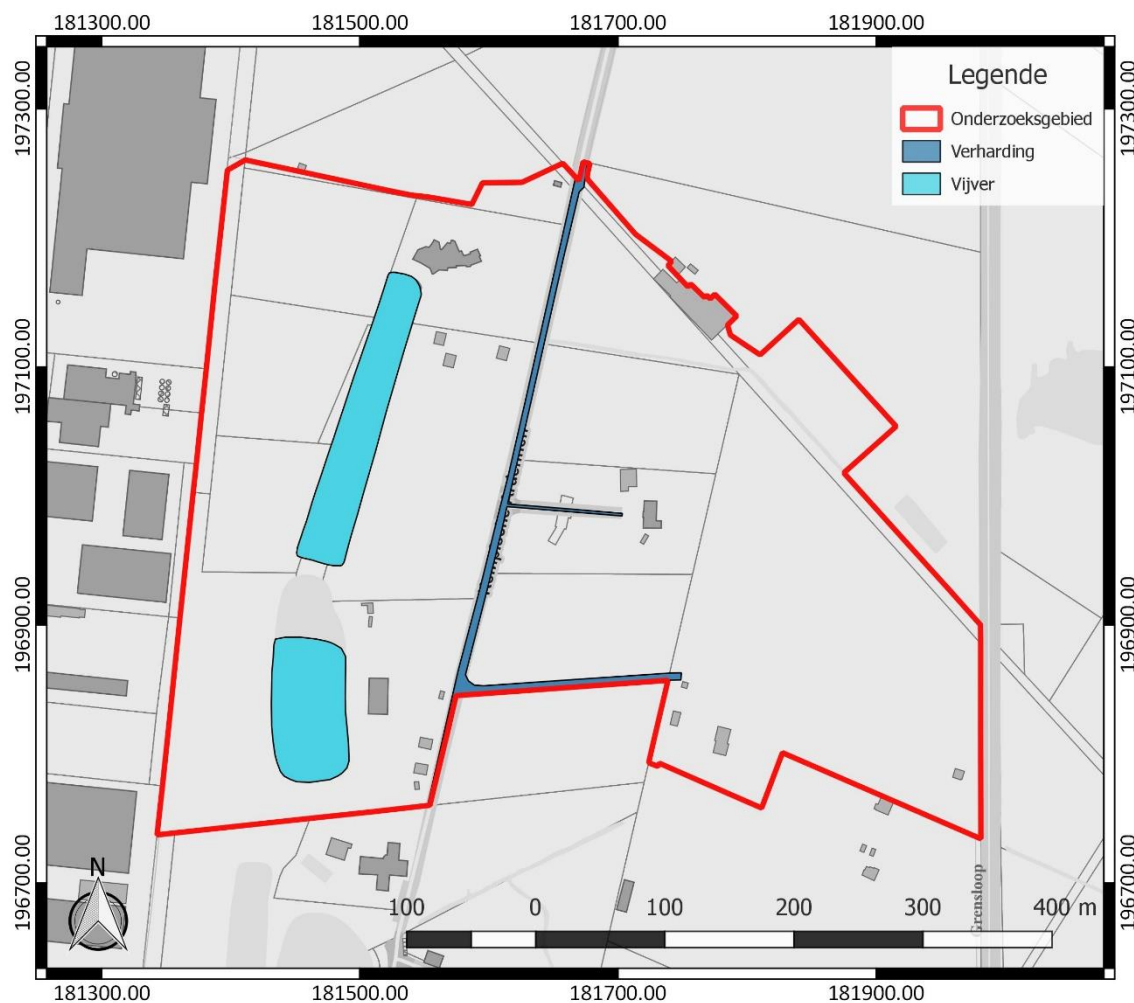

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 24/08/2021 – 31/08/2021

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, nieuwe tijd, nieuwste tijd, heide, bos, grasland

Verstoorde zones: Er bevinden zich gebouwen, verhardingen en vijvers ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 3). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet bekend.

Figuur 3: Verstoringkaart, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoekopdracht

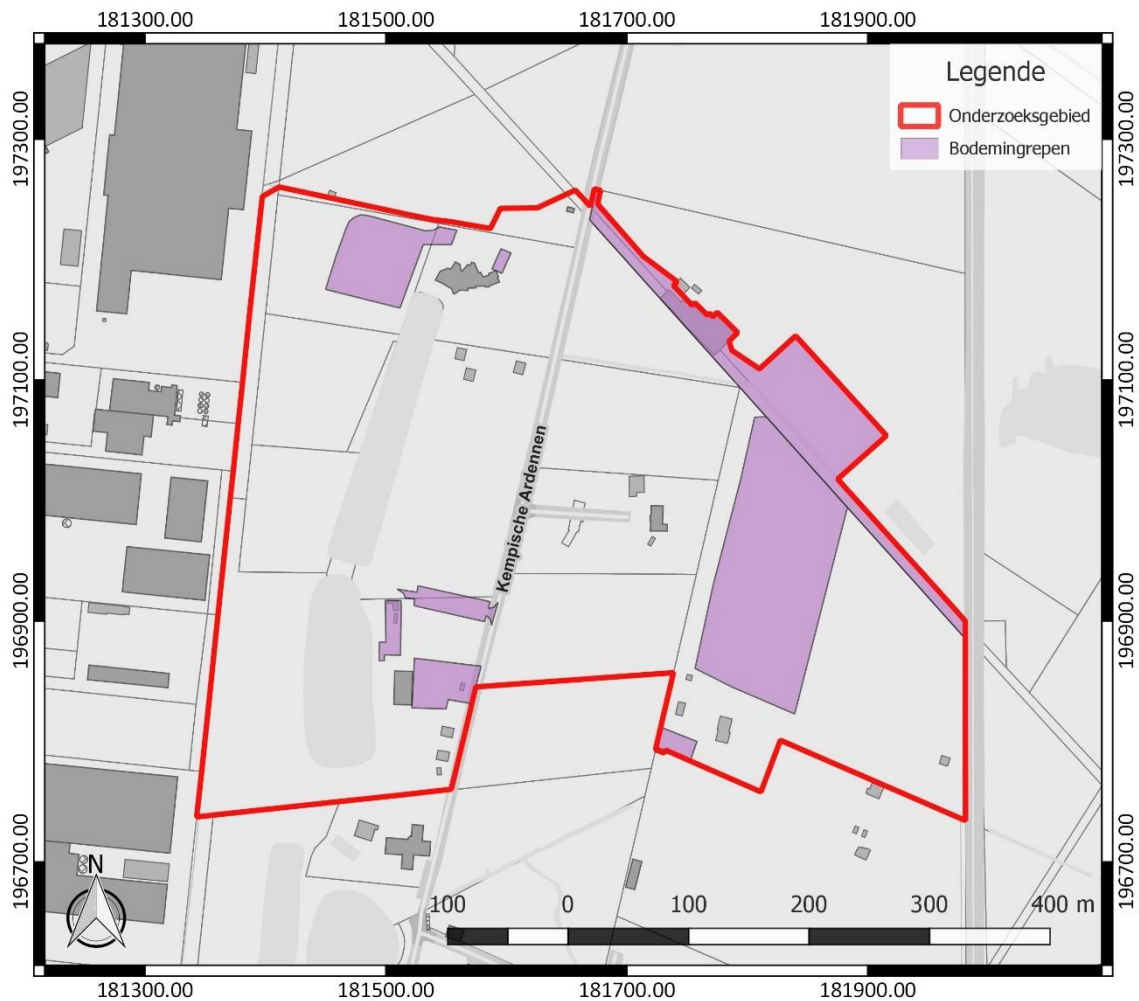
2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: Slechts binnen enkele zones van het onderzoeksgebied worden bodemingrepen gepland (Figuur 4). Het gaat om een achttal zones, met een gezamenlijke oppervlakte van ca. 39.435 m².

Figuur 4: Aanduiding van de zones waar bodemingrepen gepland worden, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein wordt de gedeeltelijke herinrichting van het bestaande kampeerverblijfspark voorzien (Figuur 5). De voornaamste werken bestaan uit de aanleg van parkeerzones, een zwembad en de bouw van enkele constructies.

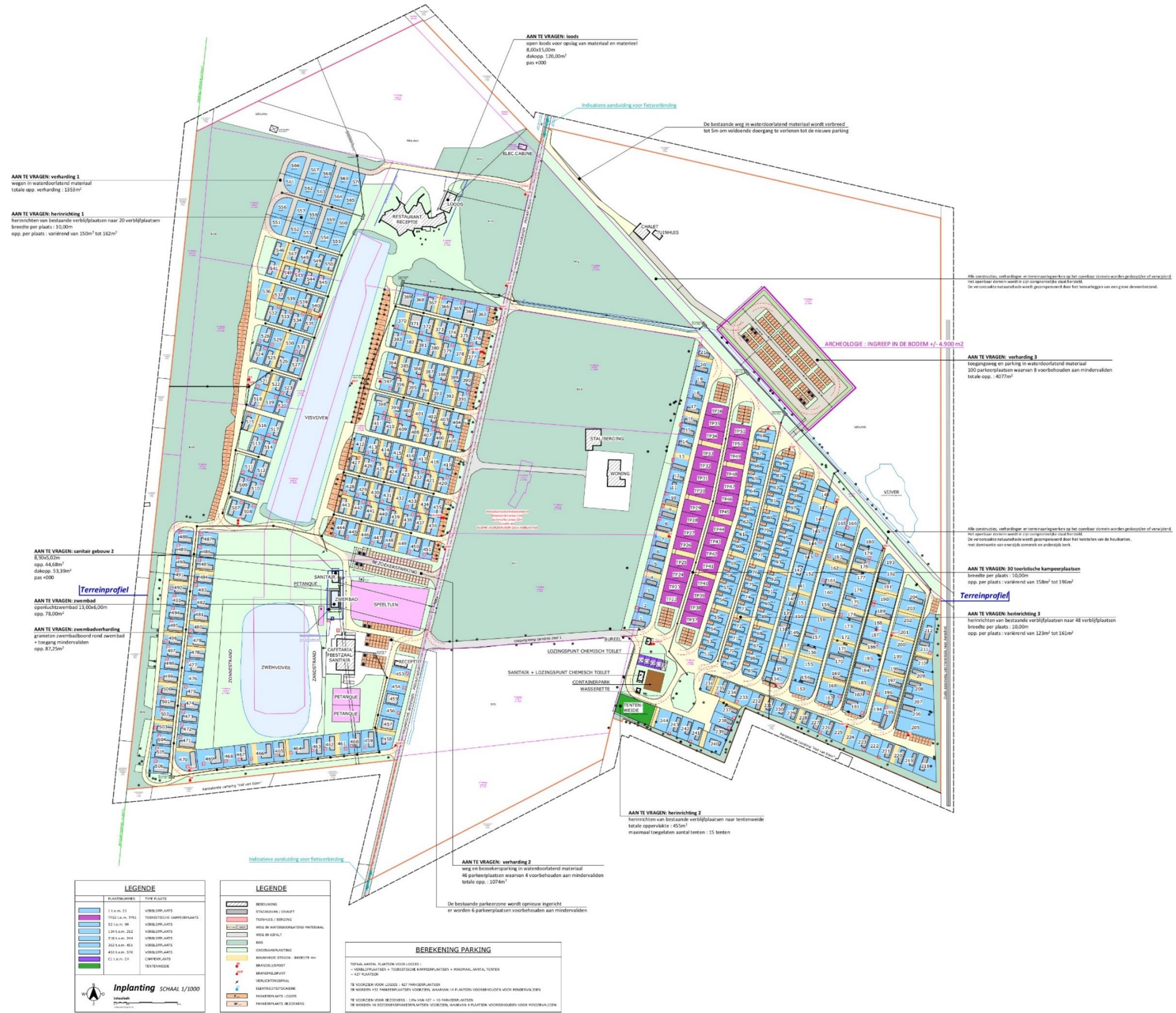
In het noordoosten van het terrein wordt een toegangsweg en parking met 100 parkeerplaatsen in waterdoorlatende verharding aangelegd. In het noorden wordt de bestaande weg in waterdoorlatend materiaal verbreed tot 5 m om voldoende doorgang te verlenen tot de nieuwe parking. Verder worden in het noorden en noordoosten op het openbaar domein alle constructies, verhardingen en terreinaanlegwerken gesloopt en/of verwijderd. Het openbaar domein zal in zijn oorspronkelijke staat hersteld worden. De veroorzaakte natuurschade zal gecompenseerd worden door de heraanleg van een dennenbestand en het herstellen van de houtkanten.

In de oostelijke zone van het onderzoeksgebied worden 30 toeristische kampeerplaatsen aangelegd en wordt een herinrichting van de bestaande verblijfplaatsen naar 48 verblijfplaatsen gepland. In het uiterste zuiden van deze zone worden de bestaande verblijfplaatsen vervangen door een tentenweide.

Voorts worden er ook nog werken gepland in de zuidwestelijke zone van het onderzoeksgebied, waar zich een zwembad en cafetaria/feestzaal bevinden. Ten noordoosten van de zwembad worden een

openluchtzwembad met granieten zwembadboord en een sanitair gebouw gebouwd en worden een petanqueveld, een weg en bezoekersparking met 46 parkeerplaatsen in waterdoorlatende verharding aangelegd. Ten oosten van de cafetaria wordt de bestaande parkeerzone opnieuw ingericht.

In het noordwesten van het onderzoeksgebied worden de bestaande verblijfplaatsen heringericht naar 20 verblijfplaatsen en wordt een nieuwe weg in waterdoorlatend materiaal aangelegd. Ten oosten van deze zone bevindt zich een restaurant met receptie. Ten noordoosten van dit gebouw wordt een nieuwe, open loods gebouwd voor de opslag van materialen.

Figuur 5: Ontwerplan

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart is niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is gegeorefereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Vandermaelenkaart (1846-1854) worden drie momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

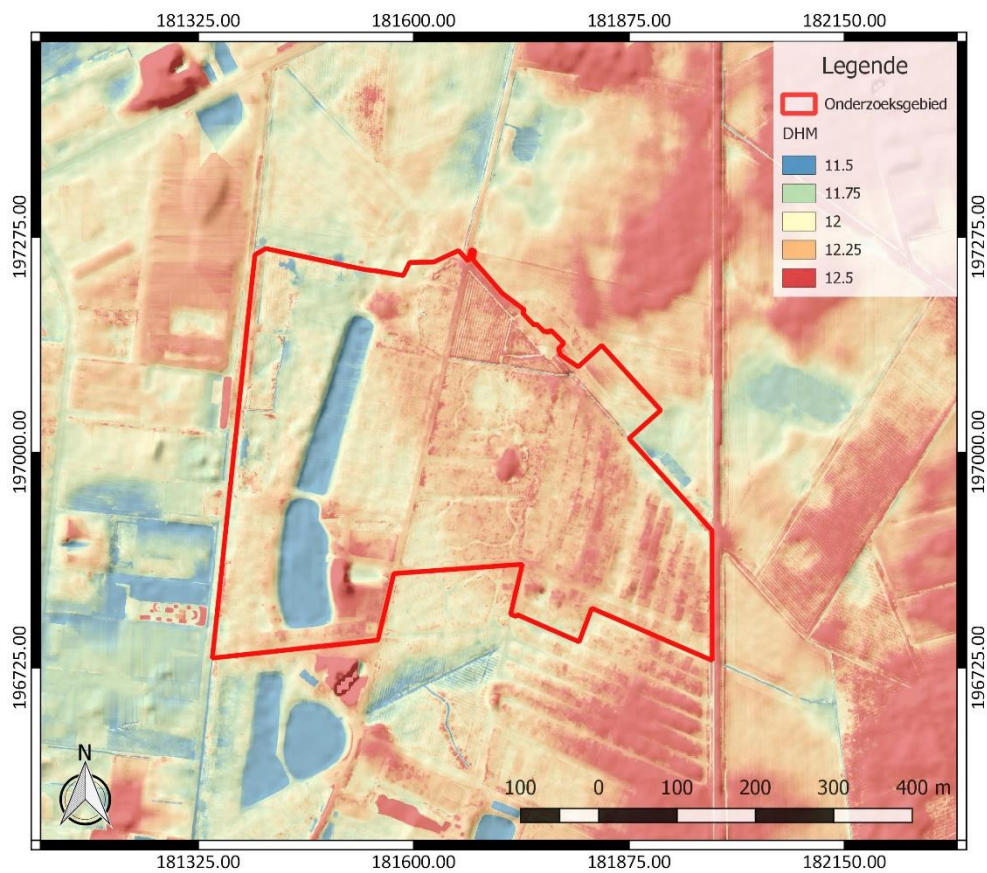
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

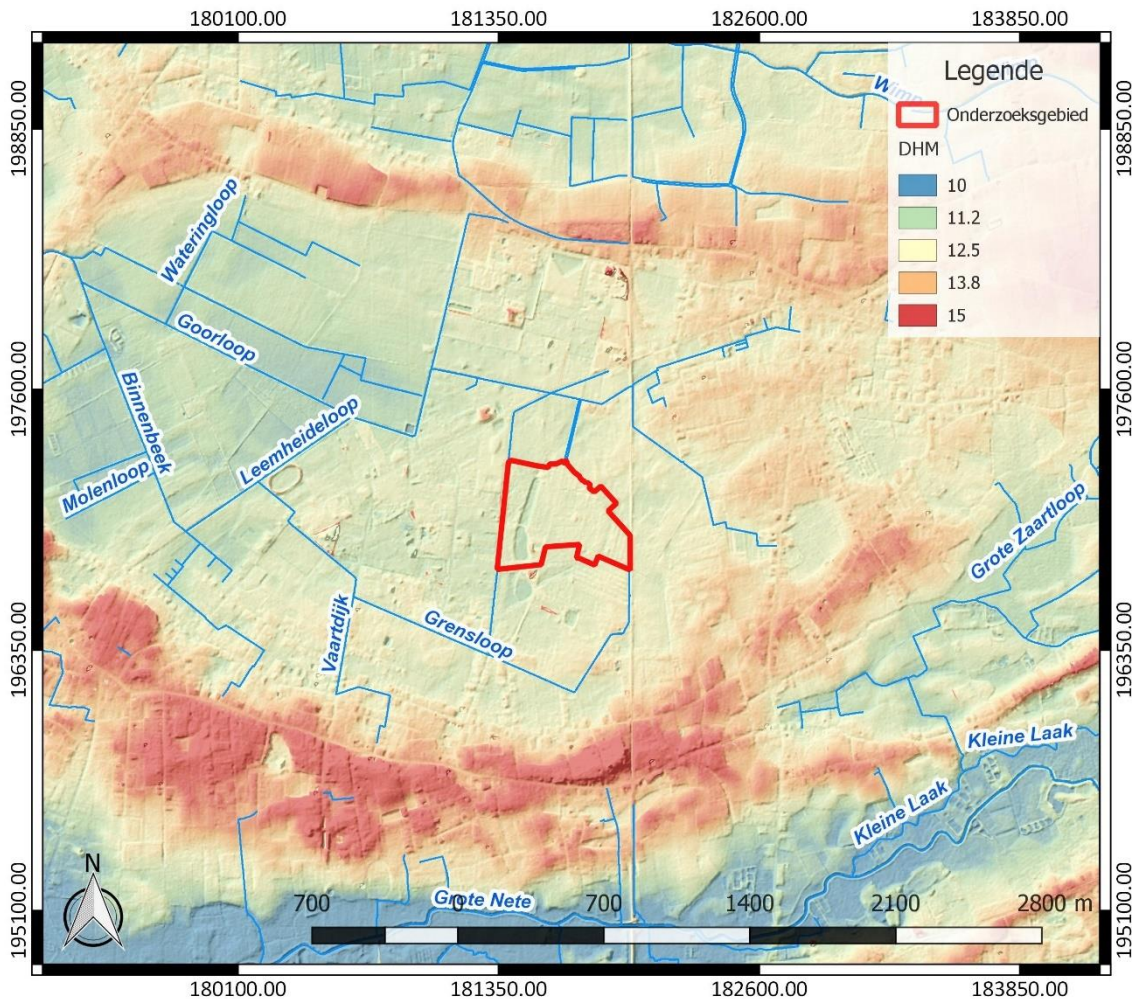
Het onderzoeksgebied situeert zich in Heultje, een dorp dat deel uitmaakt van het grondgebied van de gemeente Westerlo. De dorpskern van Heultje bevindt zich op ca. 1 km ten noordoosten van het terrein. Het centrum van Westerlo situeert zich op grotere afstand ten oostnoordoosten. De weg “Kempische Ardennen” doorkruist het terrein van het noorden naar het zuidzuidwesten. Verder ligt het onderzoeksgebied tussen de Industrieweg in het noorden, de voormalige spoorweg Leuven-Herentals die tot fietspad is omgevormd in het oosten, de Heibaan in het zuiden en de Nijverheidsstraat in het westen (Figuur 6). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in gebieden voor dag- en verblijfsrecreatie, natuur- en bosgebieden en agrarische gebieden. Hydrografisch behoort het projectgebied tot het Netebekken. De Grote Nete stroomt op enige afstand ten zuiden van het onderzoeksgebied. Op kortere afstand ten zuiden loopt de Grensloop en ten noorden bevindt zich de Goorloop. Langs de westelijke rand van het terrein en juist ten noorden lopen naamloze waterlopen (Figuur 8).

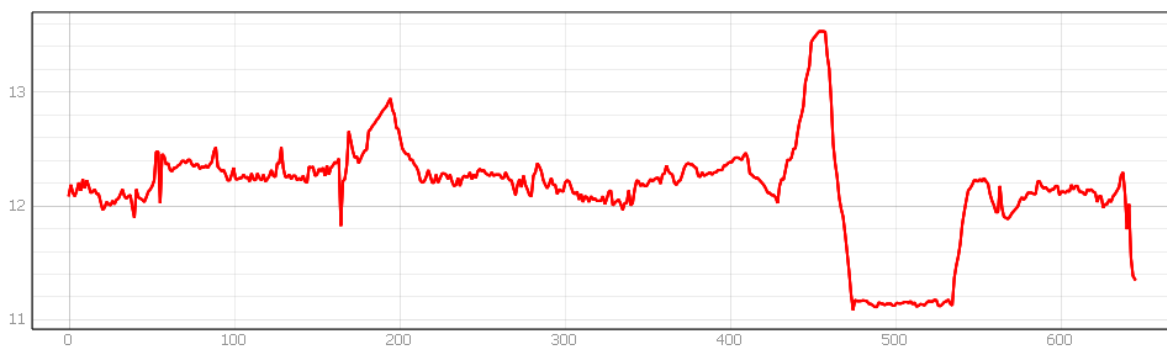
Figuur 6: Luchtfoto van 2020 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 7: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 8: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

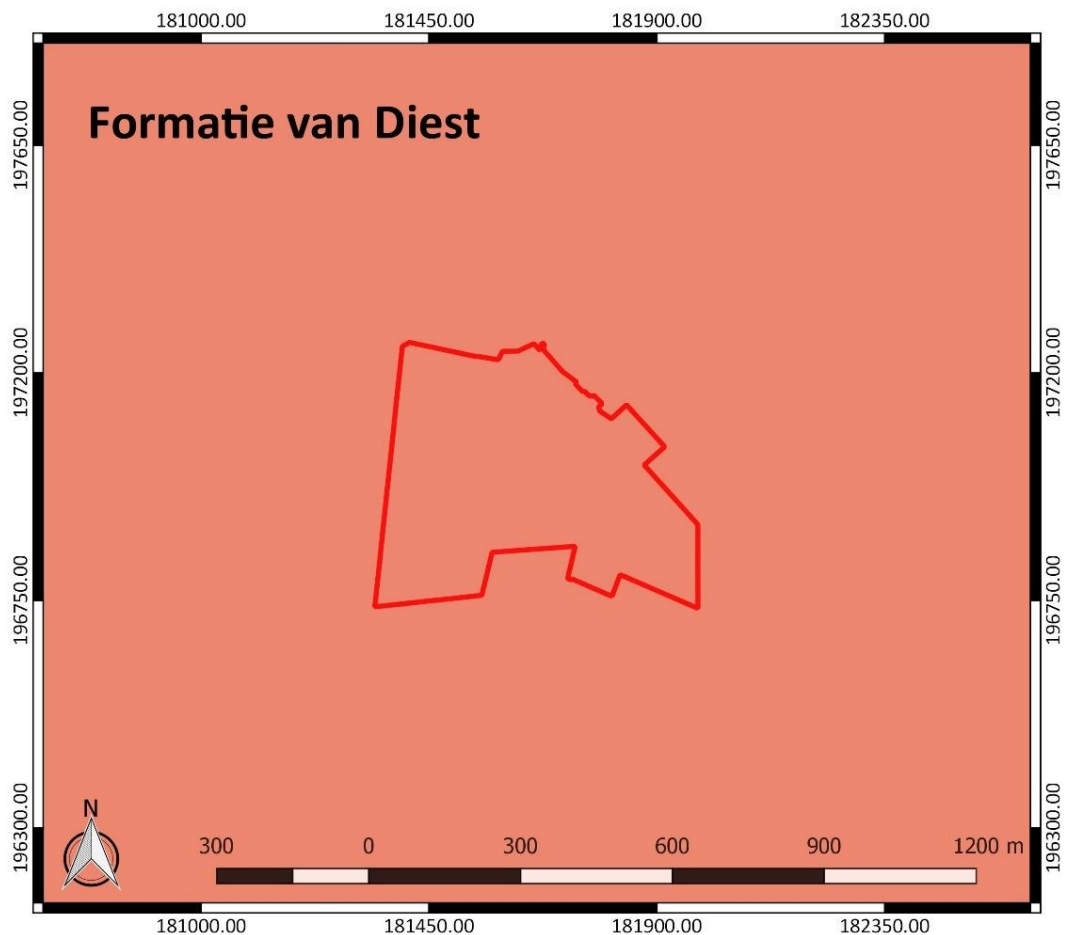

Figuur 9: Hoogteverloop van noordoost naar zuidwest over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch behoort Westerlo tot de depressie van de *Schijns-Nete*. Dit is een laaggelegen gebied waar de topografie zich beneden de 20 m situeert. Het meest laaggelegen deel van de depressie bevindt zich in de omgeving van Lier. Hier ligt de hoogte slechts enkele meters boven het huidige zeeniveau. De lage vlakte wordt doorbroken door twee duidelijke en relatief smalle, zuidwest-noordoost gerichte reliëfeenheden: de ruggen van Lichtaart en van Geel. De meest uitgesproken rug, die van Lichtaart, sterkt zich uit van het gebied ten noorden van Herentals over Lichtaart tot Kasterlee en is voor een groot deel opgebouwd uit Pliocene sedimenten. Op de rug loopt de hoogte op tot 33 m. De rug van Geel situeert zich zuidelijker en strekt zich ten zuiden van Olen uit, in de richting van Geel.

Deze rug is opgebouwd uit de Miocene Formatie van Diest.³ Op geografisch vlak behoort Westerlo tot de Zuiderkempen. Ten westen situeert zich de Subcuesta van Heist-op-den-Berg met enkele heuvelcomplexen.⁴

Het onderzoeksgebied bevindt zich in een eerder laaggelegen zone, ten noorden van een rug die zich langs de vallei van de Grote Nete uitstrekt. Het terrein kent een hoogte van 11,1 tot 13,5 m TAW (Figuur 9). De laagste zones situeren zich ter hoogte van de vijvers in het westen van het onderzoeksgebied.

Figuur 10: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

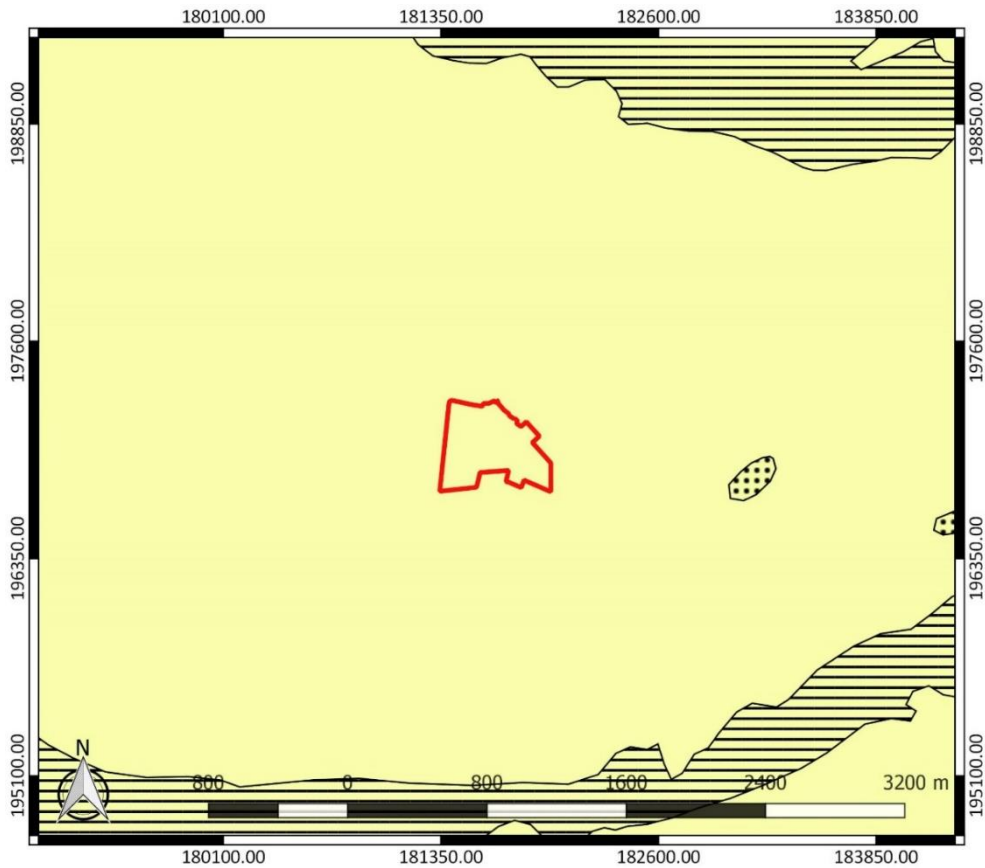
De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 10) bestaat uit de Formatie van Diest. Deze wordt gekenmerkt door groen tot bruin zand, dat heterogeen en glauconietrijk is. Dit zand bevat meerdere grindlagen, (ijzer)zandsteenbanken, kleirijke en micarrijke horizonten en wordt gekarakteriseerd door een schuine gelaagdheid.⁵ De quartairgeologische kaart (Figuur 11) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair.⁶

³ Goolaerts/Beerten 2006, 2

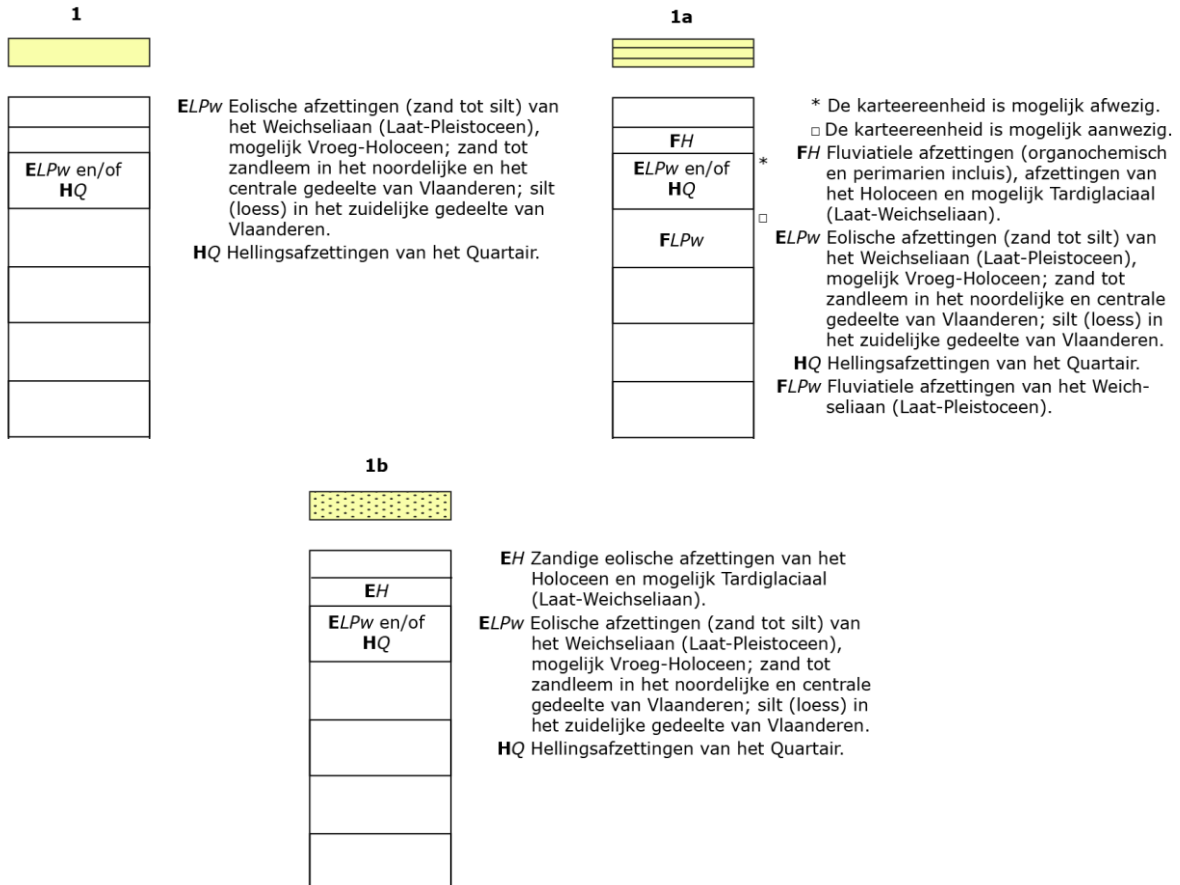
⁴ Bogemans/Van Molle 2007, 3-4

⁵ www.geopunt.be/kaart

⁶ www.geopunt.be/kaart

Figuur 11: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 12: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 13) toont dat in het onderzoeksgebied voornamelijk een matig natte lemig zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont en silexietbijmenging (Sdgx) te verwachten is. In het zuidzuidoosten geeft de kaart een gelijkaardige maar natte bodem weer (Segx). In het noordoosten treffen we een natte licht zandleembodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont en silexietbijmenging (Pegx) aan. In het uiterste zuidoosten wordt een matig natte zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont en silexietbijmenging (Zdgx) verwacht. De aanwezigheid van silexietbijmenging in de ondergrond doet vermoeden dat de afzettingen uit het quartair hier slechts ondiep bewaard zijn. Een boring die binnen het onderzoeksgebied uitgevoerd werd door de Belgische Geologische Dienst op 08/03/1880 geeft aan dat de ondergrond er tot op een diepte van 1,7 m onder het maaiveld gekenmerkt wordt door de Formatie van de Kempen, een afwisseling van kleilagen en zandlagen uit het quartair. Onder de teelaarde wordt de bodem er beschreven als glauconietrijk groen zand.⁷

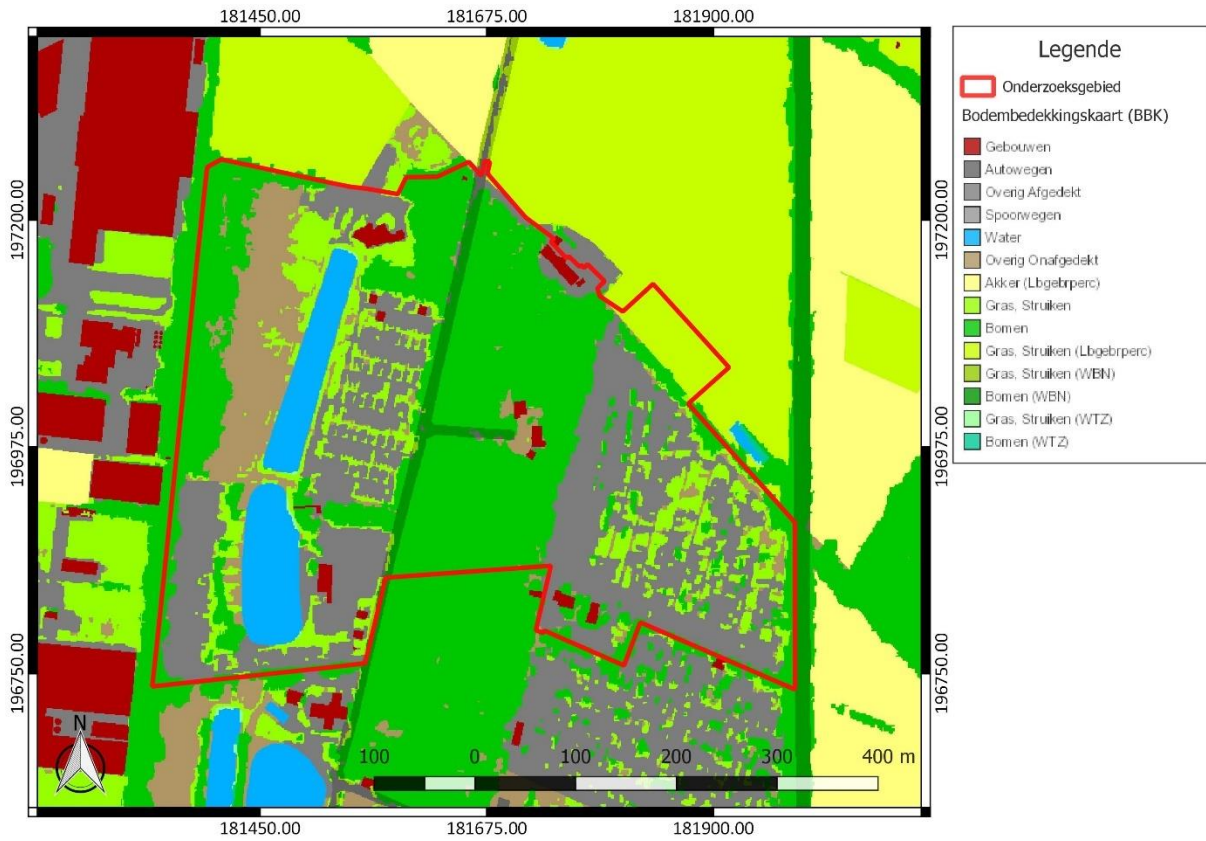

Figuur 13: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikkaart enkele gebouwen en verschillende verharde zones te bemerken. In het westen van het terrein zijn twee vijvers te onderscheiden. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras, struiken, bomen en onafgedekte zones (Figuur 14). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 6). Volgens de potentiële bodemerosiekaart is de erosiegevoeligheid in het noordoosten en het uiterste noorden van het onderzoeksgebied verwaarloosbaar (Figuur 15). De kaart geeft geen informatie over de erosiegevoeligheid in het overige deel van het projectgebied.

⁷ <https://www.dov.vlaanderen.be/data/boring/1880-117713> en

<https://www.dov.vlaanderen.be/geonetwork/srv/api/records/9bc944ed-3a3b-45a6-8cfb-14dc2e36621d>

Figuur 14: Bodemgebruikkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 15: Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

De dorpskern van Westerlo ontwikkelde zich vermoedelijk tijdens de vroege middeleeuwen. De driehoekige aanleg van de dorpskom en het suffix “-lo” in de dorpsnaam wijzen op een oorsprong als "driesdorp" aan de noordelijke zijde van de vallei van de Grote Nete. Op het einde van de 10de eeuw of in het begin van de 11de eeuw droeg Ansfried, een grootgrondbezitter uit de keizerlijke kringen en bisschop van Utrecht van 995 tot ca. 1007, zijn bezittingen in Westerlo en omgeving over aan het Sint-Maartens- of Domkapittel en het Sint-Salvatorkapittel (ook Oudmunster genaamd) van Utrecht. Vanaf de 13de eeuw waren Westerlo en omgeving in erfpacht van de familie van Wesemael. Na een betwiste machtswisseling besliste de Soevereine Raad van Brabant in 1482 dat Westerlo toebehoorde aan de familie de Merode. Het geslacht de Merode kocht alle rechten van de Utrechtse kapittels af zodat het vanaf 1617-1620 tot op het einde van het ancien régime volle eigenaar van Westerlo was. In 1626 werd Westerlo door Filips IV verheven tot markizaat.⁸

Op gerechtelijk gebied behoorde Westerlo tijdens de middeleeuwen tot de meierij Geel in het markgraafschap Antwerpen. De schepenbank, die vermeld werd vanaf 1264, deed voor burgerlijke zaken beroep op de rechtbank van de Bijvang van Lier en voor criminele zaken op de rechtbank van Zandhoven. De kerkelijke rechten van Westerlo gingen eveneens van bisschop Ansfridus over op de Utrechtse kapittels en vervolgens op Arnold van Wesemael. Arnold II droeg in de tweede helft van de 13de eeuw zijn rechten over aan de abdij van Tongerlo, maar hij behield wel de tiendenrechten.⁹

Het dorp werd tijdens de Tachtigjarige Oorlog meermaals verwoest door branden en gevechten. In 1798 was Westerlo betrokken bij de Boerenkrijg. De familie de Merode oefende zowel tijdens het ancien régime, de Franse en de Hollandse tijd als na de onafhankelijkheid een invloed uit op de dorpsgeschiedenis. De familie was politiek actief op zowel lokaal als nationaal vlak. Zij was onder meer verantwoordelijk voor de inplanting van het waterkasteel met donjon in de Polderstraat en de aanleg van de dreven in en rond Westerlo in het eerste kwart van de 18de eeuw. Door de wet van 17 juli 1970 werden Tongerlo en Zoerle-Parwijs bij de gemeente Westerlo gevoegd.¹⁰

Het onderzoeksgebied bevindt zich in het dorp Heultje. Voor 1764 behoorde dit gebied tot de heerlijkheid Westmeerbeek. In dat jaar werden Hoog-Heultje en het laathof op de Stippelberg als onbelangrijk gebied afgestaan aan de markies de Merode (Westerlo). Het dorpscentrum van Heultje werd pas aangelegd op het einde van de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw. Het uitzicht van de dorpskern werd in sterke mate bepaald door gravin Jeanne de Merode (1853-1944). Op haar initiatief en met haar financiële steun werden rond het groene dorpsplein de Sint-Carolus Borromeuskerk (1896), de pastorie (1896), de parochiezaal en een klooster annex meisjesschool (1914-1922) opgericht. In de 20ste eeuw evolueerde het Kempisch landbouwdorp Heultje tot een woon- en forensengemeente.¹¹

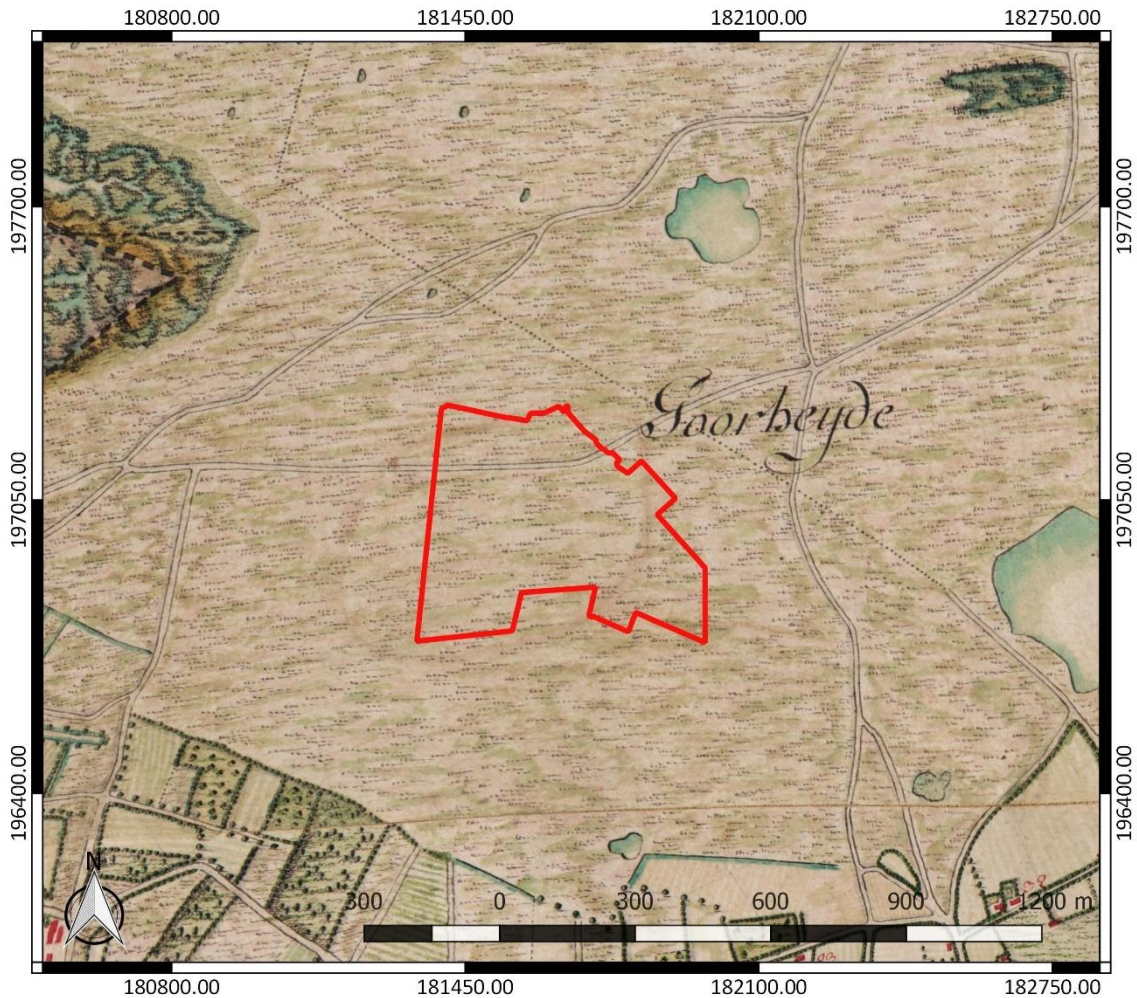
⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Westerlo [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14087> (Geraadpleegd op 24-08-2021)

⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Westerlo [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14087> (Geraadpleegd op 24-08-2021)

¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Westerlo [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14087> (Geraadpleegd op 24-08-2021)

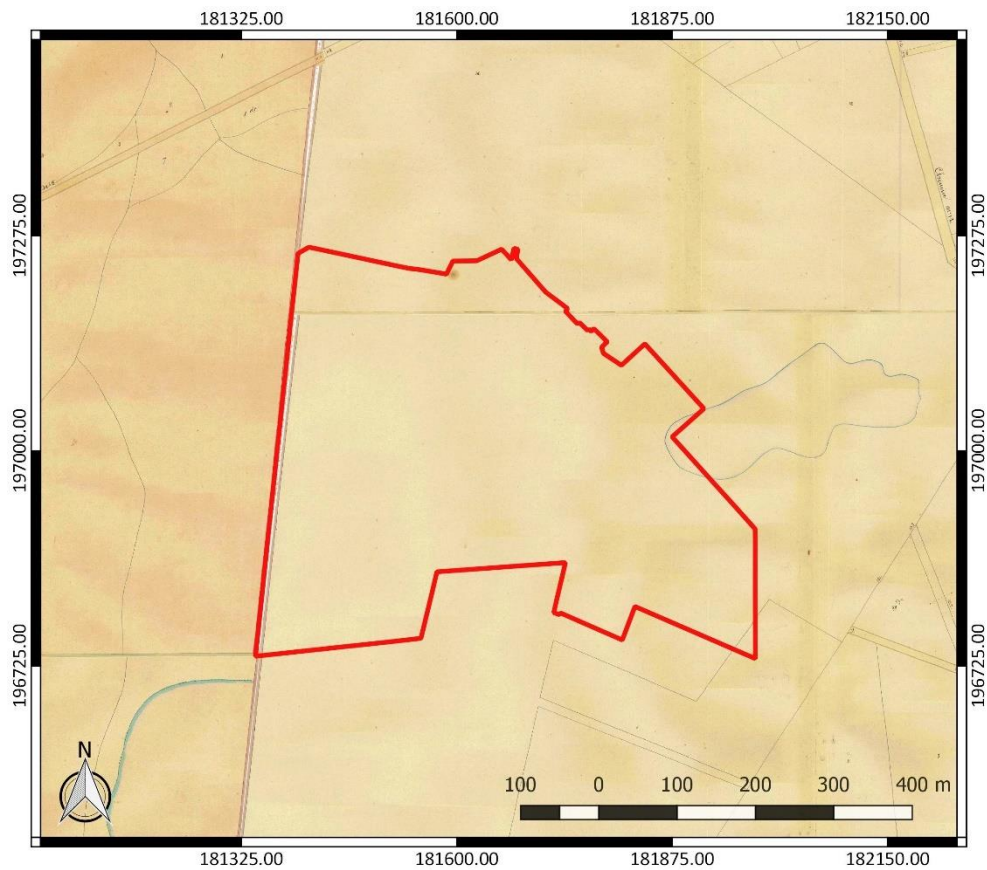
¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Heultje [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14088> (Geraadpleegd op 26-08-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Westerlo [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14087> (Geraadpleegd op 26-08-2021)

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied in het heidegebied van de zogenaamde “Goorheyde” gelegen is (Figuur 16). In het noorden van het onderzoeksgebied is een weg te bemerken. De omgeving is nog grotendeels onbebouwd.

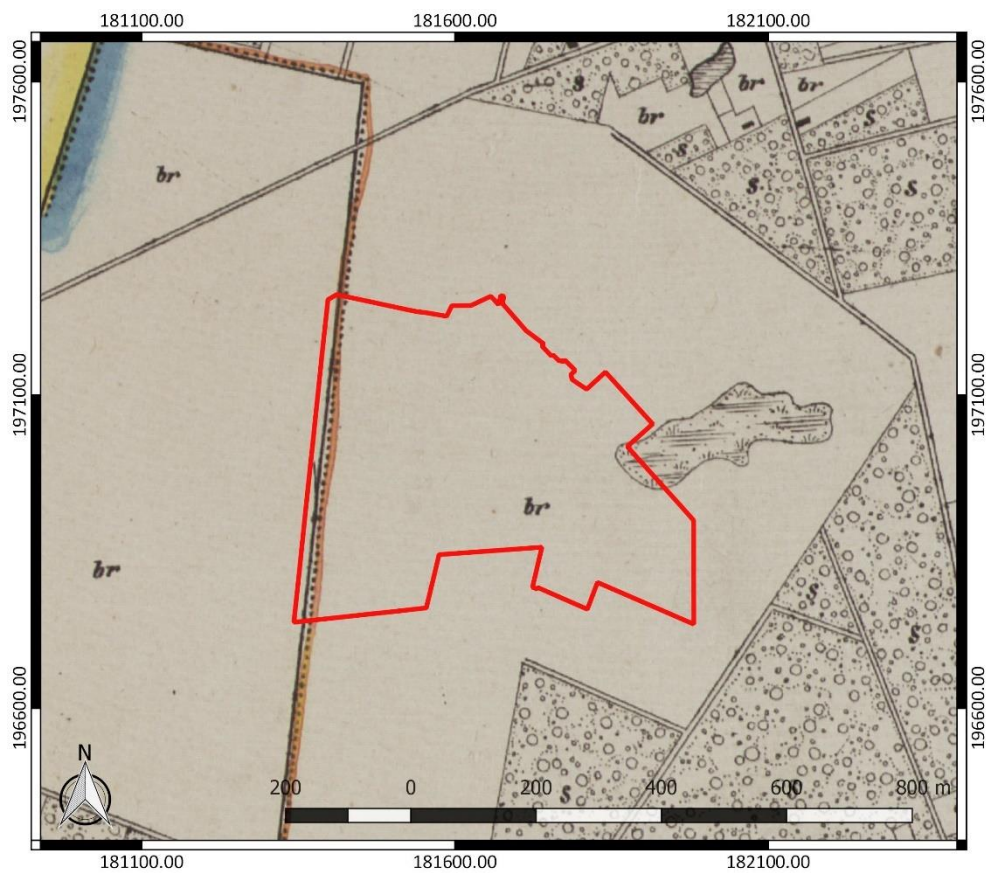

Figuur 16: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De Atlas der Buurtwegen (1841) toont dat het onderzoeksgebied nog steeds onbebouwd is (Figuur 17). Het werd vermoedelijk nog altijd door heide ingenomen. In het uiterste oostnoordoosten van het terrein is een deel van een vijver te bemerken. Langs de westelijke rand van het terrein loopt een weg. De Vandermaelenkaart (1846-1854) geeft een gelijkaardig beeld weer (Figuur 18).

Figuur 17: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 18: Vandermaelenkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 19: Topografische kaart uit 1865 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Een topografische kaart uit 1865 (Figuur 19) toont dat het onderzoeksgebied nog steeds in heidegebied gelegen is. De oostelijke zone van het terrein is bebost. Er lopen verschillende wegen of paden doorheen het terrein, meer bepaald ter hoogte van de noordoostelijke en westelijke rand en ten westen van de beboste zone. Ter hoogte van de westelijke rand van het terrein is een waterloop te bemerken. Juist ten oosten van het projectgebied is de spoorweg tussen Leuven en Herentals (1860-1861) aangelegd. Deze spoorweg werd in 1989 vervangen door een recreatief fietspad.¹²

Op een topografische kaart uit 1929-1930 (Figuur 20) is te zien dat het projectgebied bijna volledig bebost is. Er lopen verschillende parallelle en haakse bospaden door het bos. Een topografische kaart uit 1964-1965 (Figuur 21) toont voor het eerst een vijver en bebouwing in het westen van het onderzoeksgebied. Centraal en in het westen zijn nog steeds bomen weergegeven. In het oosten van het terrein is grasland afgebeeld.

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Heultje [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14088> (Geraadpleegd op 26-08-2021)

Figuur 20: Topografische kaart uit 1929-1930 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 21: Topografische kaart uit 1964-1965 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 22: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 23: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 22) toont twee vijvers in het westen van het terrein. De oostelijke zone van het terrein was reeds in gebruik als camping, zoals op heden het geval is. In het centrale deel van het onderzoeksgebied is een gebouw opgetrokken. Verder wordt het onderzoeksgebied ingenomen door gras en bomen. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 23) geeft een gelijkaardig beeld weer. Een luchtfoto uit 2005-2007 (Figuur 24) toont dat de camping en bebouwing binnen het onderzoeksgebied uitgebreid zijn. Ook de westelijke zone van het terrein is nu in gebruik als camping. Het centrale deel van het terrein en de westelijke rand zijn nog steeds bebost. In het westen zijn ook nog steeds twee vijvers te bemerken. Het beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 6).

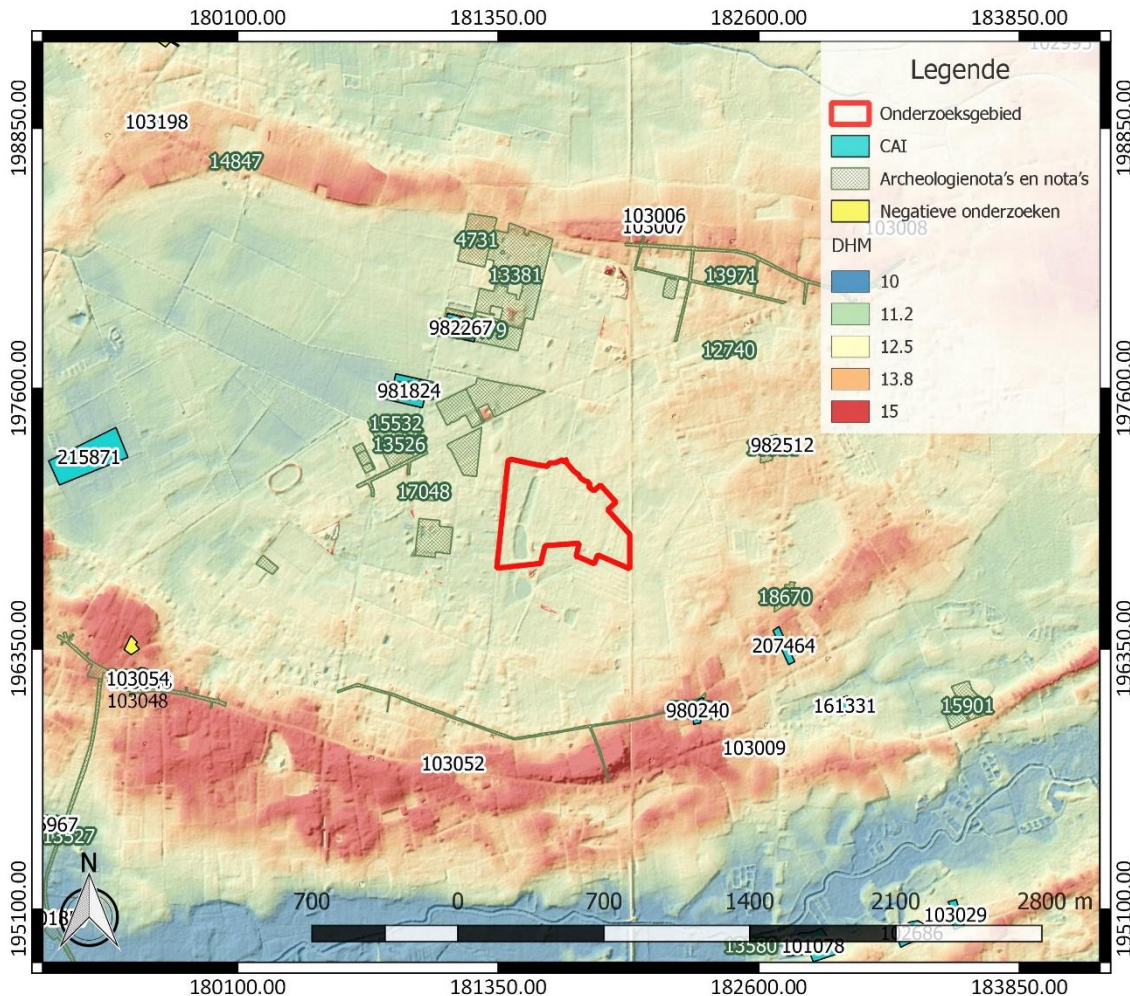
Figuur 24: Luchtfoto uit 2005-2007 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 25). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Tijdens een verkennend booronderzoek in de Grensstraat 20 in Hulshout, ten zuidoosten van het onderzoeksgebied, werden verschillende kleine, mogelijke lithische artefacten gevonden (CAI ID 980240). Een waarderend booronderzoek leverde geen lithisch materiaal uit de steentijd op. Mogelijk zijn de aangetroffen vondsten uit het verkennend booronderzoek "pseudo artefacten". Vervolgens

werd er een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Hierbij werden dertien sporen geregistreerd: twaalf grachten of greppels en één paalspoor. Uit enkele sporen werden baksteenfragmenten gerecupereerd. Er werden twee vondsten ingezameld tijdens het proefsleuvenonderzoek. Het gaat om aardewerk en steengoed uit de nieuwe tijd.¹³

Figuur 25: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Een proefsleuvenonderzoek in de Gravin de Merodestraat 26-30 (CAI ID 982512), ten noordoosten, leverde 12 sporen op. Naast natuurlijke en recente sporen en verstoringen werden er twee kuilen aangetroffen die mogelijk van oudere oorsprong zijn. Deze kuilen bevatten echter geen vondstenmateriaal. Het gaat mogelijk om zandwinningskuilen. De verstoringen zijn mogelijk te interpreteren als uitgravingen voor zandwinning.¹⁴ Ter hoogte van de Goorloop (CAI ID 981824), ten noordwesten van het terrein, werden bij een proefsleuvenonderzoek enkel (sub)recente ontwateringsgreppels en enkele kuilen aangetroffen.¹⁵

¹³Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Vooronderzoek Westerlo Grensstraat 20 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/980240> (Geraadpleegd op 26-08-2021)

¹⁴Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Gravin de Merodestraat 26-30 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/982512> (Geraadpleegd op 26-08-2021)

¹⁵Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Goorloop [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/981824> (Geraadpleegd op 26-08-2021)

Ook in de Fabriekstraat in deelgemeente Zoerle-Parwijs (CAI ID 982267), ten noordnoordwesten, werd een proefsleuvenonderzoek gevoerd. Het terrein bleek sterk verstoord te zijn. Toch werden er enkele kuilen en greppels van onbepaalde datering aangetroffen. De greppels worden in verband gebracht met een weg die op 19de-eeuwse kaarten (de Atlas der Buurtwegen en de kaart van Vandermaelen) afgebeeld is.¹⁶ Bij een archeologisch vooronderzoek aan Het Locht in Westerlo (CAI ID 207464), ten zuidoosten, kwamen verschillende (verdedigings)grachten tevoorschijn die mogelijk zijn weergegeven op de Vandermaelenkaart.¹⁷

In de ruimere omgeving zijn voornamelijk archeologische waarden uit de nieuwe tijd aanwezig. Ten zuidzuidwesten van het terrein bevindt zich de Sint-Annakapel (CAI ID 103052). Volgens sommige historische bronnen stond de kapel er al in 1515. De kapel is in ieder geval weergegeven op een kaart uit 1530. In 1897 werd melding gemaakt van een herstel van het gebedshuisje. De kapel werd heropgebouwd omstreeks 1919 en gerestaureerd in 1977.¹⁸ Ook de voormalige boswachterswoning en het jachtpaviljoen De Witte Graght (CAI ID 103007), die ten noordnoordoosten gesitueerd zijn, zouden teruggaan tot in de 16de eeuw. De gebouwen werden mogelijk in 1564-1565 opgetrokken en zijn weergegeven op de Ferrariskaart.¹⁹

Op enige afstand ten zuidwesten bevindt zich de St. Mattheüskerk, de parochiekerk van Hulshout (CAI ID 103054). Het bouwjaar van de oorspronkelijke kerk is onbekend. Wel is er een beschrijving van de kerk gekend uit een akte van het begin van de 16de eeuw. De kerk werd gesloopt in het begin van de 20ste eeuw, na de bouw van een nieuwe kerk ten zuidwesten van de huidige pastorie. De eerste kerk lag ten noorden van de pastorie.²⁰ De oorspronkelijke, lemen pastorie van de Sint-Mattheusparochie (CAI ID 103048) werd gebouwd onder pastoor Coomans (1631-1641) en in steen herbouwd in 1734 en 1772. In het midden van de 19de eeuw werd een nieuwe pastorie opgetrokken.²¹

Ten zuidoosten situeerde zich mogelijk een schans of een site met walgracht uit de nieuwe tijd (CAI ID 161331).²² Verder zijn er nog enkele hoeves uit de nieuwe tijd te vermelden. Ter hoogte van de Heiweg 48 (CAI ID 103009), ten zuidoosten, situeerde zich een meermaals verbouwde hoeve waarvan de inplanting teruggaat tot de 18de eeuw en de eerste helft van de 19de eeuw. De hoeve is weergegeven op de Ferrariskaart en de Vandermaelenkaart.²³

¹⁶Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Fabriekstraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/982267> (Geraadpleegd op 26-08-2021)

¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Het Locht [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/207464> (Geraadpleegd op 26-08-2021)

¹⁸Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: St Annakapel [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103052> (Geraadpleegd op 26-08-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Kapel Sint-Annakapel [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41079> (Geraadpleegd op 26-08-2021)

¹⁹Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Spookkasteel (De Witte Graght) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103007> (Geraadpleegd op 27-08-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Boswachterswoning en jachtpaviljoen De Witte Graght [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41260> (Geraadpleegd op 27-08-2021)

²⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: St Mattheüskerk [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103054> (Geraadpleegd op 26-08-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Parochiekerk Sint-Mattheus [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41076> (Geraadpleegd op 26-08-2021)

²¹Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hulshout-pastorie [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103048> (Geraadpleegd op 26-08-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Pastorie Sint-Mattheusparochie [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41077> (Geraadpleegd op 26-08-2021)

²²Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Schans van Heultje [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/161331> (Geraadpleegd op 26-08-2021)

²³Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Heiweg 48 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103009> (Geraadpleegd op 26-08-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hoeve [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41251> (Geraadpleegd op 26-08-2021)

Ter hoogte van de Wittegracht 7 in Zoerle-Parwijs (CAI ID 103006), ten noordnoordoosten van het projectgebied, situeert zich een hoeve met een kern uit de 18de eeuw.²⁴ In de Renderstraat 9 in Westerlo (CAI ID 103008), op enige afstand ten noordoosten, bevindt zich een nog deels omgrachte hoeve, waarvan de inplanting minstens opklimt tot in de 18de eeuw. Deze hoeve is ook weergegeven op de Ferraris- en Vandermaelenkaart.²⁵ De Ferrariskaart beeldt tevens een windmolen af in de omgeving. Het gaat om de verdwenen Wiekvorstse Goorweg Windmolen (CAI ID 103198), die zich ten noordwesten situeerde.²⁶

Tot slot is er aan de hand van luchtfotografie een regelmatig patroon van lange grachten waargenomen ter hoogte van de Peerdekerkhofstraat in Hulshout (CAI ID 215871), ten westen van het terrein. De functie en datering van deze sporen is onbekend.²⁷ Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Ook archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving bieden geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties. Daarom lichten we ze hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Uit het uitgevoerde bureauonderzoek kunnen we besluiten dat het archeologisch potentieel van het terrein slechts laag is. De bodemkaart geeft aan dat in de ondergrond een silexietbijmenging aanwezig is. Dit geeft aan dat het tertiair er op geringe diepte aanvangt en dat de quartaire afzettingen er slecht bewaard gebleven zijn. Binnen het onderzoeksgebied is door de Belgische Geologische Dienst in 1880 een boring uitgevoerd die aangeeft dat onder de teelaarde meteen groen, glauconietrijk zand aanvangt.

Onderzoeken die in de omgeving van het onderzoeksgebied in het verleden uitgevoerd zijn en die een gelijkaardige landschappelijke ligging kennen, bleken ook allemaal negatief. Dit ondersteunt de inschatting van het archeologisch potentieel als laag. Ook vondsten van steentijd artefacten ontbreken. Die verwachten we eerder ten zuiden, in de nabijheid van de Grote Nete.

Historische kaarten en luchtfoto's geven aan dat er sinds de 18de eeuw ook geen relevante archeologische waarden te verwachten zijn. Het terrein blijkt lange tijd in gebruik geweest als heide en later als bos.

²⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Wittegracht 7 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103006> (Geraadpleegd op 27-08-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hoeve [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41261> (Geraadpleegd op 27-08-2021)

²⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Renderstraat 9 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103008> (Geraadpleegd op 27-08-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hoeve [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41258> (Geraadpleegd op 27-08-2021)

²⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Wiekvorstse Goorweg Windmolen [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/103198> (Geraadpleegd op 26-08-2021)

²⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Peerdekerkhofstraat I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/215871> (Geraadpleegd op 26-08-2021)

Wat is de impact van de geplande werken?

In een achttal zones binnen het onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken bestaan uit de aanleg van parkeerzones, een zwembad en de bouw van enkele constructies. De meeste bodemingrepen hebben betrekking op aanpassingen van zones die vandaag verhard zijn. De nieuwe bodemingrepen zullen er overwegend een gelijkaardige verstoringsdiepte kennen als de huidige verstoringsdiepte. Ter hoogte van een nieuw zwembad, een sanitair gebouw en een nieuw aan te leggen parking in het noordoosten van het terrein zullen de geplande bodemingrepen het bodemarchief wel dieper verstoren.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied slechts een laag archeologisch potentieel kent. Het bodemarchief blijkt er weinig aantrekkelijk voor menselijke activiteiten in het verleden en slecht bewaard. Meteen onder de ploeglaag is groen glauconietrijk zand te verwachten. De bodemkaart geeft verder ook aan dat er sprake is van een silexietbijmenging. Onderzoeken die in de omgeving uitgevoerd zijn op plaatsen met een gelijkaardige landschappelijke ligging bleken ook allemaal negatief. Bijgevolg kunnen we besluiten dat de bijkomende negatieve impact van de geplande werken op het bodemarchief verwaarloosbaar is. We adviseren daarom dat in het kader van de geplande werken geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig zijn.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied slechts een laag archeologisch potentieel kent. Het bodemarchief blijkt er weinig aantrekkelijk voor menselijke activiteiten in het verleden en slecht bewaard. Meteen onder de ploeglaag is groen glauconietrijk zand te verwachten. De bodemkaart geeft verder ook aan dat er sprake is van een silexietbijmenging. Onderzoeken die in de omgeving uitgevoerd zijn op plaatsen met een gelijkaardige landschappelijke ligging bleken ook allemaal negatief. Bijgevolg kunnen we besluiten dat de bijkomende negatieve impact van de geplande werken op het bodemarchief verwaarloosbaar is. We adviseren daarom dat in het kader van de geplande werken geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig zijn.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bogemans, F./M. Van Molle, 2007: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 24 Aarschot*, Brussel.

Goolaerts, S./K. Beerten, 2006: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 16 Lier*, Leuven.

4.2 Websites

Cartesius (2021)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2021)
<https://dov.vlaanderen.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2021)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2021)
<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2021)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2021)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

